

Unen näkökulma

Unen logiikka on usein käytetty ilmaisu kuvataidetta tai elokuvia kuvattaessa. Ilmaisulla viitataan yleensä tunnelmaan, mielle yhtymiin tai tapahtumaketjuun, joka poikkeaa tavanomaisesta arkikokemuksesta ja syy-seuraussuhteesta.

Unissa tapahtuma, kuvat, mielikuvat ovat usein optisesti hyvin selkeitä ja kirkkaita – kaikki näytetään. Mutta niihin liittyvä tunnetila ja tarina saattaa olla mahdoton ja kuitenkin yhtä aikaa yksinkertainen ja selkeä. Asiat assosioituvat ja dissosioituvat vapaasti. Tunteet, ajatukset, aistimukset ja teot eivät toimi yhteistyössä keskenään, muisti sulauttaa itseensä omat ja muiden kokemukset. Paradoksit ja irrationaalisuus jylläävät.

Taiteilijana olen tarinan kertoja ja unet koen usein äärimmäisen kiehtoviksi kertomuksiksi. Eri asia sitten on, miten kokemus välittyy ja tulkkautuu eteenpäin muille vastaanottajille kun uniaan kertoo tai yrittää taideteokseksi sovittaa. Mielikuvitustani innostaa unimaailman "ilmaiset" ideat ja käytän niitä aina kun on mahdollista. Unien soveltaminen on taiteen ja kulttuurin piirissä tunnettua.

Kokemuksessani unieni dramaturgia on "ylivertaista elokuvaa", joka ottaa kokonaan haltuun ja vie. Tapahtuu yhtä aikaa totaalinen samaistuminen päähenkilöön ja muihin hahmoihin sekä ulkopuolinen näkökulma kokonaisuuteen ja vastakkainasetteluun. Ehyt todellisuuden tuntu on täydellinen ja kuitenkin käänteet ja tunnetilat ovat täysin arvaamattomia, usein mielettömiä.

Mistä tämä eheyden ja mahdollisen tunne unen kokijalla syntyy? Se, että omalaatuisinakaan yhdistelmä ei kyseenalaistu? Nukkumisen aikana aivot aktivoituvat eritavoin kuin hereillä. Toiset alueet ovat "sammuksissa", kun toiset taas voivat olla erittäin aktiivisia kuten hereillä ollessa.

Unissa emootiot jylläävät elämellisen vapaasti. Ei ole mitään estoja ja moraalisia tai sovinnaisia yksilöllisiä tai yhteisöllisiä pidäkkeitä. Kaikki käy, orgastisesta autuudesta ja rakkaudesta raivoon, inhoon ja äärimmäiseen nihilistiseen väkivaltaan. Pelko ja kauhu saavuttavat huippunsa. Elämänsä aikana ihminen oppii kontrolloimaan tunteitansa sosiaalisesti ja älyllisesti. Tämä kontrollialue aivoissa menettää kontrollointivoimansa nukkumisen aikana. Tutkijoiden kirjaamista sadoista tuhansista unista on huomattu tilastoitaessa mm että suurin osa ihmisten unista on negatiivisia. Jopa vauvat ja lapset näkevät painajaisia, vaikka heillä ei olisikaan traumaattisia elämäkokemuksia.

Naisten ja miesten unet eivät olennaisesti eroa toisistaan. Aggressioissa miehet ovat useimmin suoraviivaisen väkivaltaisia kun taas naiset alistavat, kiusaavat ja manipuloivat. Seksiunet ovat miehillä yleisempiä ja useimmin suoraviivaista aktiin pyrkyä tai pääsyä, naisilla seksunia esiintyy hivenen harvemmin ja ne ovat eroottisesti vivahteikkaampia.

Unennäkijä hyväksyy myös täysin aikojen ja paikkojen limittymisen. Vuosia sitten taakse jäänyt ja nykyhetki ovat läsnä yhtä aikaa, tulevasta ei ole huolta, aikaa tavallaan ei ole eikä se haittaa. Kauan sitten kuolleet toimivat elävien kanssa ja usein paikoissa, joissa eivät varmastikaan olleet eläissään käyneet. Oma keittiön pöytä saattaa olla ulkoilmatapahtuma ja sijaita toisella mantereella.

Uni on myös erittäin pitkämuistinen. On armeliasta, että jotkin asiat ajan myötä haihtuvat mielestä ja muistikuvat haalistuvat, unohtuvat traumaattisistakin kokemuksista. Uni sen sijaan voi palauttaa tällaisen ikävän kokemuksen, päivittää sen kirkkaaksi ja teräväksi halusimme tai emme. Se ikään kuin toimii vastoin psyykkistä itsesuojelua. Muisti on muuttuvainen ja luova. Muutamassa kuukaudessa unohdamme ja mielemme muokkaa lähes kaiken ja varsinkin sen, mistä emme ole kiinnostuneet tai mikä ei ole tärkeää jokapäiväisessä elämässämme. Petollinen muistimme kultaa menneisyyden, rikoksetkin. Muisti antaa anteeksi, uni ei. Uni paljastaa mistä on jäänyt lähtemätön jälki, tatuointi aivoihin.

Aika- ja muistikokemukseen liittyvät lisäksi vapaa liike ja mittasuhteet. Voi lentää, edetä läpi seinien, kulkea vetten päällä ja liukua mahdottomia paikkoja ylös tai alas mielikuvituksellisilla kulkupeleillä. Jättimäiset ovat mitättömiä ja minimaaliset valtavia. Omat jalat voivat painaa tonneja ja jähmettyä liikuntakelvottomiksi, toisaalta rahtilaivan vetäminen narusta hiekalla ei voimainkoitoksena tunnu missään.

Myös ne osat aivoista, jotka kontrolloivat opittua aikakäsitystämme ja liikekokemustamme, kuten kauanko jokin kestää, mitä kello on ja mikä oli eilen tai mistä voi astua turvallisesti tai mikä on todennäköisesti liukas jne, ovat unennäön hetkellä lepotilassa.

Miksi näemme unia? Ja miksi ne ovat sellaisia? Psykologialla, aivotutkimuksella ja kulttuureilla on kullakin omat ajatuksensa. Tieteelliseltä kannalta varmaa vastausta ei ole. Nukkuminen on välttämätöntä, unien näkeminen ei. Pieni osa ihmisistä ei koskaan muista nähneensä unia. Suurin osa muistaa, mutta ei pidä niitä tärkeinä. Jotkut antavat univisioille jopa suuremman merkityksen kuin valvetajunnan tuotoksille.

Unet ovat minulle vertauskuva, omalaatuinen tiivistelmä aistien ja tietoisuuden, kielen ja kokemuksen rakentamasta henkilökohtaisesta universumista. Unimaailman irrationaalisuuden, "sekavuustilan" – mikä tuntuu olevan ihmiskunnan syvin paradoksaalinen perusolemus hereillä ollessakin – kudoksissa, säikeissä ja solmuissa on peilattuna syvällistä ymmärrystä ja oivallusta paitsi yksilöstä myös myyttisestä ihmisestä koko ihmiskunnan ja sivilisaation mitassa. Se, mitä unennäkemisen prosesseissa tapahtuu, on usein aitoa ja ehjää persoonallista kokemusta maailman hölynpölyn keskellä. Hyvin henkilökohtainen on nykymaailmassa usein ainoa, mitä yksilö voi yrittää hallita ja mille voi antaa merkityksen. Kokemus ja tieto siitä, että

todellisuudessa moniin asioihin ei vain voi vaikuttaa, on tyrmäävää. Uniennäkeminen ja ihmisen tietoisuus on mysteeri. Tietoisuuden ja tiedon kasvu saattaa johtaa parempaan – niin ainakin toivon. Sitten kun tekoälylle syntyy tai rakennetaan tietoisuus, sen on pakko nähdä myös unia.

Päivätajunnan totuus liittyy yleensä aina opittuun, yksilön kokemuksiin ja kasvuun, yhteisön sosiaalisiin sopimuksiin, lakeihin, sopeutumiseen ja torjuntaan. Soveliasuus ja sovinnaisuussäännöt, välttämättömät lait, yhteiskunnan hierarkiat ja vallankäyttö, kasvatus, propaganda, biologia jne. ohjaavat ja alistavat yksilöä suhteessaan yhteisöön ja muihin yksilöihin. Kaikki nämä opitut ja annetut rajat, estot, poliittiset korrektiudet jne. pyyhkiytyvät unissa pois. Tuntuu kuin unet ehdottaisivat ja näyttäisivät: entäpä jos...

Innoittumisestani huolimatta en ole “uniuskovainen”. Harvemmin unissani on mitään henkilökohtaista suurempaa merkitystä, merkittäviä yhteisöllisiä tai jumalallisia ilmestyksiä unieni arkkityyppisistä elementeistä huolimatta. Se että ihmiskunnan – ja omani – unet ovat pääasiassa negatiivisia saa minut kuitenkin pohtimaan ennemminkin todellisen maailman sekavuustilaa kuin teoriaa unista uhkasimulaationa, joka kumpuaa geneettisestä perimästämmme.

Elämme uhkailun ja syyllistämisen kulttuurissa. Toisaalla ovat ns järkevät, viralliset ja asemansa lunastaneet vallankäytön tahot kuten poliitikot, virkamiehet, markkinavoimat, toimittajat, kolumnistitutkijat ja erilaiset aktivistiryhmät, jotka ajavat kukin omaa asiaansa – ilman suhteellisuudentajua. Ja sitten ovat julistavat aatteelliset ja uskonnolliset tahot. Yhteistä kaikille ryhmille on muiden jatkuva pelottelu, uhkailu ja vihapuhe. Se on verhottu ”tietoon”, jonka perusteluna on milloin taloudellinen, biologinen, ympäristöllinen, sivistyksellinen välttämättömyys ja päämääränä turvata oma tai edustetun tahon asema. Itse asiassa vihapuhekulttuurin ja eriarvoistumisen dynamona toimii media, poliitikot, erilaiset hyväosaisten etujärjestöt ja niiden mailapojat ja tanssityöt, jotka ylimielisesti tietävät kaikesta kaiken ja uhkailevat: tulee lama ja kurjuus, milloin muu maailma tuomitsee, planeetta saastuu, EU tai netti kaatuu jne. Muilta edellytetään muutosta ja sopeutumista, joka ei kuitenkaan koske itseä. Meitä mm patistellaan vaikkapa eettisin perustein: pitää asua ahtaasti, käyttää toimimatonta ja kallista joukkoliikennettä, huonoa julkista terveydenhuoltoa, tyytyä pienempään palkkaan, laittaa lapset huonompaan kouluun, maksaa lisää ns kulutusveroja, jotka koskevat eniten varattomia ja uskoa, että rikkaat karkaavat maailmalle, jos varallisuutta verotetaan. Kuka oikeasti haluaa kiireettömyyttä, tapahtumattomuutta? Ei muita ihmisiä edes näköpiirissä, saati lähellä? Ei mielekästä työtä, ei toimintaa jota tekisi edes ajankulukseen. Eivät ainakaan ne, jotka ovat tähän syrjäytyneet, pysyvästi pakotettuja, työstä ja toiminnasta hyllytettyjä, taloudellisista mahdollisuuksista karkotettuja, sairaat, varattomat ja osattomat.

Uupumuksesta kirjoitetaan huolestuneesti, mutta samantein siihen kannustetaan. Mitä enemmän töitä onnistuu suorittamaan, harrastamaan ja omistamaan, sitä ihailtavampaa se on, koska näin osoittautuu, että ihmisellä

on yhteisössä elämä, merkityksellinen osa, jotain jota tarvitaan ja joka hyödyttää ja josta saa korvauksen. Ja tätä rataa, valvemaailman mysteeriä voisi jatkaa loputtomiin...

Minua unet tuntuvat ohjaavan ajatteluun, muutokseen ja kasvuun, suhteellisuuden tajuun. Ihmisen pitkä ikä antaa tähän mahdollisuuden. Nuorena kaikki on koko ajan uutta ja tulehisen tilassa, tarvetta muutokseen ei ole, koska elämä itse ilmenee muutoksena, loputtomana mahdollisuuksien avaruutena ja fyysisenä kasvuna.

Viimeistään vanhemmiten ihmisen valtaa tottumus, syvällisin muutoksen este. Unikuvat murtavat tottumusta.

"Life is long, take it easy." kuten kroatialainen ohjaajaystäväni neuvoo.

Lisää luettavaa ja heijastuspintaa aiheesta:

J. Allan Hobson, Unennäöstä, johdatus unitutkimukseen (Terra Cognita 2004)

Erich Fromm, Unohdettu kieli, (Vastapaino 2007)

Markku Siivola, Unien opissa (Kirjapaja 2008)

C.G.Jung, Unia, ajatuksia, muistikuvia (WSOY 1985)

Stockmannin lemmikkieläintarvike ja kosmetiikkakatalogi 2004-2011

Siri Hustvedt, Vapiseva nainen (Otava 2011)

Leipäjono, Myyrmäki 2008-2011

Helsingin Sanomat, pääkirjoitussivu 2001-2011

Anja Portin, Uni (Avain 2005)

Vogue Living magazine 2012

Katja Valli, Threat Simulation (Turun Yliopisto 2008)

Sigmund Freud, Unien tulkinta (Gummerus 1999)

Harri Larjosto, Valve – toisen käden tietoa, näyttelydokumentti (

http://www.youtube.com/watch?v=jmWzfMNKbkk&feature=mfu_in_order&list=UL)

Harri Larjoston unet, (Taide 2010)

Ps

Ruokakaupassa tajuan, että voin varastaa tuotteita itselleni valitsemalla, aktivoimalla sen "sisäisellä" hiirelläni ja näppäimistöllä. Copypeistaan – kopioin tavarat ja sijoitan sen itselleni kassiin. Eli varastan kätevästi niin, ettei hyllyyn tule hävikkiä. Kauppias seuraa ja käyttää minua epäluuloisesti, mutta hyllystä ei häviä mitään ja saan riemuiten kaiken haluamani.